

Anna Szarek-Rzeszowska

Wambierzyce jako ośrodek kultu religijnego

Wambierzyce to niewielka osada na Ziemi Kłodzkiej, położona u podnóża Gór Stołowych, w dolinie potoku Cedron. Centrum miejscowości rozlokowane w malowniczej kotlinie ograniczonej trzema wzgórzami o biblijnych nazwach Góra Kalwaria, Góra Syjon i Nowa Góra, ma charakter miejski. Z prostokątnego rynku otoczonego licznymi kamieniczkami rozchodzą się uliczki zwieńczone bramami. Część z nich prowadzi na okoliczne stoki zabudowane kaplicami i stacjami kalwaryjskimi. Nad całością góruje monumentalna bazylika pw. Nawiedzenia NMP, usytuowana na północno-wschodnim zboczu Góry Syjon. We wnętrzu kościoła, w ołtarzu głównym nad tabernakulum umieszczona jest cudowna figurka Matki Bożej Wambierzyckiej, przed której obliczem od stuleci rzesze pielgrzymów wypraszają liczne łaski i dobrodziejstwa boże. Rzeźba przedstawia stojącą Madonnę z nagim Jezusem na ręku. Dzieciątko w prawej ręce trzyma ptaszka, lewą zaś sięga po jabłko umieszczone w lewej ręce matki. Figurka okryta jest haftowaną suknią w kolorze odpowiednim do czasu roku liturgicznego. Skronie matki Bożej i jej Syna zdobią złote korony papieskie.

Początki kultu Matki Bożej Wambierzyckiej oraz czas powstania pierwszego, poświęconego Jej kościoła giną w mrokach przeszłości. Według XVII-wiecznej tradycji w XII wieku założycielowi zamku w pobliskim Ratnie Dolnym miała objawić się Matka Boża z Dzieciątkiem. Wkrótce potem rycerz ten polecił wyrzeźbić z drewna figurkę Matki Bożej z Dzieciątkiem i umieścić ją w dziupli lipy rosnącej na wzgórzu nieopodal zamku. U schyłku XII wieku do tej figurki przychodził modlić się o zdrowie niewidomy Jan. Pewnego dnia wstając z kłęczek ślepiec potknął się i uderzył ciałem w drzewo. Kiedy podniósł głowę, ujrzał figurkę Matki Bożej otoczoną delikatnym światłem. Wiadomość o cudownym uzdrowieniu niewidomego szybko obiegła okolicę, ściągając do tego miejsca tłumy pielgrzymów. Wtedy też powstał zwyczaj procesji ze światłem, jako wyraz uwielbienia dla tej, która uprosiła łaskę oglądania światła. Uczestniczący w takiej procesji pątnicy wchodzili na wzgórze z zapalonymi świecami i śpiewając pieśni maryjne obchodzili wkoło lipę, na której stała cudowna figurka. Z czasem na potrzeby rozwijającego się kultu maryjnego ustawiono przy lipie ołtarz, kropielnicę i świecznik, a w połowie XIII wieku wybudowano w tym miejscu pierwszy

drewniany kościółek. Wtedy też zdjęto figurkę z lipy i w trakcie uroczystych procesji przeniesiono ją do kościoła.

Opisane powyżej wydarzenia historycy datują najwcześniej na połowę XIV wieku. Zachowane źródła rękopiśmienne potwierdzają pośrednio istnienie w Wambierzycach kościoła parafialnego dopiero na początku XV wieku.

W czasie wojen husyckich (1419-1436) i w trakcie obowiązywania w hrabstwie Kłodzkim papieskiego interdyktu (1467-1473) wambierzycki kościół był zamknięty. Nie przybywały wówczas do Wambierzyc pielgrzymki. Dopiero koniec XV wieku przyniósł znaczne ożywienie ruchu pątniczego, który w pierwszych latach XVI wieku był już tak duży, że mały drewniany kościółek nie mógł pomieścić wszystkich pielgrzymów. Dlatego nabożeństwa i kazania dla pątników wygłaszano pod gołym niebem, przy kamiennym ołtarzu pod lipą. W 1512 roku ówczesny właściciel Wambierzyc Ludwik von Pannwitz ufundował większy, murowany kościół z czterema ołtarzami wewnątrz. Piąty ołtarz umieszczony był na placu przed kościołem i przy nim wygłaszano kazania dla pielgrzymów. Kiedy w latach 1563-1623 wambierzycki kościół zamieniono na zbór protestancki, ruch pielgrzymkowy zamarł. W czasie wojny trzydziestoletniej (1618-1648) kościół został kilkakrotnie splądrowany, mury budowli uszkodzone, a drzwi podziurawione. Dzieła zniszczenia dopełnili powracający z wojny Szwedzi, którzy w 1645 roku spalili wieś i prawdopodobnie również świątynię. Mimo to już w 1651 roku przybyła do Wambierzyc pierwsza po wojnie pielgrzymka. Prowadził ją ówczesny proboszcz z Radkowa ks. Jakub Sochus. Kapłan ten okazał się wielkim propagatorem kultu Matki Bożej Wambierzyckiej. Dzięki jego namowom wiele okolicznych parafii ślubowało, że corocznie będą przybywać do sanktuarium wambierzyckiego z uroczystą pielgrzymką, aby w ten sposób okazać cześć i uwielbienie Matce Bożej. Te parafialne grupy pątnicze przybyły do Wambierzyc w latach 1651-52 w znacznym stopniu przyczyniły się do odnowienia tradycji pielgrzymowania do tego łaskami słynącego niegdyś miejsca. W historii Wambierzyc rok 1651 określany jest jako rok ponownego narodzenia się ośrodka pielgrzymkowego jako "Maryjnej Stolicy Ziemi Kłodzkiej". U schyłku XVII wieku ruch pielgrzymkowy uległ znacznemu nasileniu, którego przyczyną były dwa niezwykle wydarzenia. W czerwcu 1678 roku u podnóża kościoła niespodziewanie wytrysnęło źródło, któremu przypisywano cudowne właściwości lecznicze. Natomiast w maju 1679 roku obserwowano w Wambierzycach niezwykłą, trwającą do późnych godzin wieczornych iluminację kościoła. Oba wydarzenia odczytane zostały jako znak szczególnej łaski bożej dla Wambierzyc i jako zapowiedź, że cudowna figurka Matki Bożej nadal będzie promieniowała łaskami.

Przełomową datą w historii Wambierzyc był rok 1677, kiedy to właścicielem osady został Daniel P. von Osterberg. Po zapoznaniu się z dziejami tego niezwykłego miejsca Osterberg postanowił uczynić z Wambierzyc kopię Świętego Miasta - Jerozolimy. Pod jego patronatem w latach 1695-1710 wzniesiono nowy kościół, a na okolicznych wzgórzach powstał w latach 1681-1708 rozbudowany cykl kaplic kalwaryjnych. Jednocześnie przebudowano samą osadę, dzięki czemu nabrała ona miejskiego wyglądu.

Kompleks kalwaryjnych kaplic, zwieńczających każdą ulicę bramy oraz stosowane na co dzień jerozolimskie nazwy wzgórz, potoku i bram - wszystko to upodobiło Wambierzyce do Świętego Miasta. Od 1703 roku, kiedy to konsystorz arcybiskupi w Pradze zatwierdził wambierzycką kalwarię, miejscowość tę zaczęto nazywać Jerozolimą Kłodzką lub Dolnośląską.

Dzięki kalwarii zasadniczej zmianie uległ charakter wambierzyckiego ośrodka pielgrzymkowego. Z miejsca kultu wyłącznie maryjnego stał się ośrodkiem maryjno-kalwaryjnym, którego odwiedzenie zastępowało pielgrzymkę do Ziemi Świętej. Wyrazem ówczesnej pobożności pielgrzymów była nie tylko żarliwa modlitwa i wypraszenie łask przed obliczem cudownej figurki Matki Bożej, ale także aktywne uczestnictwo w misterium życia, męki, śmierci, zmartwychwstania Chrystusa na drózkach kalwaryjnych oraz ablucje i picie uzdrawiającej wody z cudownego źródła Matki Bożej. Na przełomie XVII i XVIII wieku ruch pielgrzymkowy w Wambierzycach znacznie się nasilił (w 1701 roku w sanktuarium rozdano 80 tys. komunii). Szczególnie wielu pielgrzymów przybyło tu w roku 1721, kiedy to ogłoszono papieski odpust jubileuszowy.

Ufundowany przez Osterberga kościół nie przetrwał zbyt długo. Już w 1711 roku sklepienie budowli zarysowało się, zaczęło pękać i wkrótce kościół trzeba było rozebrać. W 1715 roku kolejnym właścicielem Wambierzyc został hrabia Franciszek Antoni von Gótz, który ufundował ostatni, czwarty już kościół pielgrzymkowy. Wybudowano go na wzór Świątyni Salomona z krążgankami, otwartymi podwórkami wewnątrz murów, z nawą jako miejscem świętym i prezbiterium - kaplicą Marki Bożej Wambierzyckiej jako miejscem najświętszym. Wymieniony w latach 1715-1720 kościół przetrwał w nie zmienionym właściwie stanie do czasów obecnych.

Rozwijający się na początku XVIII wieku ruch pielgrzymkowy uległ gwałtownemu zahamowaniu już w latach czterdziestych tegoż stulecia. Przyczyną takiego stanu rzeczy były początkowo wojny śląskie (1740-1745), potem wcielenie Ziemi Kłodzkiej do Prus i wydany przez Prusaków w 1754 roku zakaz organizowania pielgrzymek, a także wojna siedmioletnia (1756-1763). Ruch pątniczy ożył na nowo dopiero po zakończeniu wojny siedmioletniej. Przybywający do Wambierzyc pielgrzymi pochodzili głównie z Czech, Moraw, Śląska i Ziemi Kłodzkiej. W 1768 roku rozdano w sanktuarium około 67 tys. komunii, a u schyłku wieku liczba ta wzrosła o 10 tys. W pierwszej poł. XIX wieku odwiedzało Wambierzyce około 60 tys. osób rocznie i liczba ta ciągle wzrastała. W końcu XIX wieku Wambierzyce wzbogaciły się o ruchomą szopkę, która do dzisiaj jest najstarszą na Śląsku i stanowi dużą atrakcję dla przybywających tu pielgrzymów i turystów. W ostatnich latach XIX wieku i na początku XX wieku liczba przybywających tu pielgrzymów znacznie wzrosła i do II wojny światowej wynosiła około 100 tys. pątników rocznie. Spowodowane było to uruchomieniem w 1879 roku linii kolejowej Kłodzko-Nowa Ruda oraz oddaniem do użytku w 1906 roku kolejki sowiogórskiej.

W 1936 roku papież Pius XI nadał wambierzyckiej świątyni tytuł "basilica minor". Dla upamiętnienia tego wydarzenia na fasadzie kościoła umieszczono emblemat z papieskim herbem.

Oszczędziły Wambierzyce obie wojny światowe, a w 1945 roku znalazły się (podobnie jak cała Ziemia Kłodzka) w granicach Polski. Od początku swego istnienia Wambierzyce jako parafia należały do diecezji praskiej, a po II wojnie światowej przeszły pod jurysdykcję archidiecezji wrocławskiej. Wtedy też opiekę nad ośrodkiem pielgrzymkowym powierzono polskim OO. Jezuitom, których w 1990 roku zastąpili księża diecezjalni. Szczególnie ważnym w powojennej historii Wambierzyc wydarzeniem była koronacja cudownej figurki Matki Bożej Wambierzyckiej, która odbyła się 17 sierpnia 1980 roku. Podstawę koronacji stanowiła wydana 28 października 1977 roku bulla papieża Pawła VI zezwalająca na uroczyste założenie koron na skronie Matki Bożej i Jej Syna oraz używanie tytułu "Wambierzycka Królowa Rodzin". Głównym koronatorem był prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński. W uroczystości wzięło udział wielu wysokich dostojników kościelnych, między innymi delegat papieski kardynał Stefan Baggio oraz prymas Czechosłowacji kardynał Franciszek Tomasek.

Po II wojnie światowej ruch pielgrzymkowy w Wambierzycach był niewielki. Wynikało to przede wszystkim z faktu, że w ramach akcji przesiedleńczej prowadzonej na Ziemiach Odzyskanych opuściła te tereny rodzima ludność niemiecka, zaś dla przybyłych tu osadników polskich kult matki Bożej Wambierzyckiej był jeszcze nieznan. Tuż po wojnie ruch pielgrzymkowy podtrzymywały głównie grupy pątnicze ze Śląska Opolskiego, często mające długie (sięgające nawet XIX wieku) tradycje w pielgrzymowaniu do Wambierzyc. Należą do nich m. in. grupy z Gliwic-Sońnicy, Ligoty Prószkowskiej, Nędzy, Siołkowic Starych, Chróścic, Dobrzienia Wielkiego. Często w tym okresie były również tzw. pielgrzymki pożegnalne ludności niemieckiej wyjeżdżającej na zachód. Nierzadko całe parafie przychodziły pożegnać się z Matką Bożą Wambierzycką i prosić o wstawiennictwo i potrzebne łaski na dalszy, niepewny los. Oficjalna inauguracja polskich pielgrzymek do Wambierzyc odbyła się 3 maja 1946 roku. Wtedy to OO. Jezuiti zorganizowali pierwszą pielgrzymkę ludności napływowej z okolicznych miejscowości. Propagowaniu kultu Matki Boskiej Wambierzyckiej służyły w tym okresie wykonane staraniem jezuitów obrazki, informatory i przewodniki, a także praktykowane przez ojców na co dzień oprowadzanie pielgrzymek i wycieczek po bazylice i kalwarii wambierzyckiej. Działalność ta wkrótce przyniosła oczekiwane efekty w postaci coraz liczniejszych grup pątniczych przybywających do tego sanktuarium. W latach 50-tych skutkiem niekorzystnej sytuacji Kościoła rzymsko-katolickiego w Polsce nastąpiło znaczne osłabienie ruchu pielgrzymkowego, który osłabł po 1956 roku, kiedy to stosunki pomiędzy państwem a Kościołem uległy normalizacji. W latach 70-tych przybywało do Wambierzyc od 6,5 do 9 tys. pielgrzymów rocznie. Szczególne ożywienie ruchu pątniczego nastąpiło po koronacji cudownej figurki Matki Bożej w 1980 roku. W tymże roku sanktuarium odwiedziło około 19 tys. pielgrzymów, a w roku następnym liczba ta wzrosła do 45 tys. Obecnie przybywa do Wambierzyc około 12 tys. pątników rocznie. Zdecydowana większość uczestników pielgrzymek pochodzi z terenów Śląska Opolskiego i Dolnego Śląska. Wambierzyce są ośrodkiem o zasięgu ponadregionalnym. Dominują pielgrzymki z diecezji wrocławskiej i opolskiej oraz gliwickiej i katowickiej.

Do II wojny światowej główną funkcją Wambierzyc była obsługa ruchu pątniczego. Po wojnie miejscowość stopniowo zaczęła przekształcać się w ośrodek o charakterze pielgrzymkowo-turystycznym, w którym funkcja pierwszoplanowa zaczęła wiązać się z turystyką religijną. Obecnie uczestnicy pielgrzymek stanowią około 15% ogółu odwiedzających sanktuarium. Przeważająca większość osób przyjeżdża do Wambierzyc jedynie po to, by zapoznać się z ciekawą historią tego miejsca, zachwycić się wspaniałą architekturą wambierzyckiej bazyliki, zobaczyć kaplice sławnej kalwarii i obejrzeć ruchomą szopkę. Rocznie zwiedza Wambierzycy około 115 tys. turystów z kraju i z zagranicy (głównie z Niemiec, Czech i Słowacji).

Największe natężenie ruchu pielgrzymkowego w wambierzyckim sanktuarium przypada na okres od maja do września. Najwięcej pielgrzymów przybywa tu na uroczystości religijne związane z trzema odpustami: Nawiedzenia NMP (31 maja) - to główny odpust patronalno-titularny wambierzyckiego sanktuarium, Wniebowzięcia NMP (15 sierpnia), Nawiedzenia NMP (8 września). Główne uroczystości odpustowe odbywają się zawsze w pierwszą niedzielę po święcie kalendarzowym. Ich program obejmuje uroczystą sumę koncelebrowaną i procesję z figurką Matki Bożej Wambierzyckiej ulicami osady. Wrześniowy odpust Nawiedzenia NMP połączony jest z uroczystościami dożynkowymi i poświęceniem zbóż. Główne pielgrzymki przybywające do Wambierzyc to pielgrzymka rodzin (w ostatnią niedzielę maja) i pielgrzymka młodzieży z archidiecezji wrocławskiej (w trzecią niedzielę września).

Charakterystycznym dla Wambierzyc obrzędem religijnym ku czci Matki Bożej jest tzw. Procesja ze światłem. Po wieczornym nabożeństwie w kaplicy Matki Bożej Bolesnej na kalwarii pielgrzymi zapalają świece i schodzą Wielkimi Schodami przed bazylikę. Tutaj uczestniczą w Apelu Maryjnym, po którym następuje oświetlenie bazyliki 1360 żarówkami umieszczonymi na frontonie budowli. Innym jeszcze do niedawna praktykowanym obrzędem było przejście schodów prowadzących do bazyliki na kolanach, powiązane z odmawianiem odpowiednich modlitw na każdym z 56 stopni.

Program pielgrzymki w Wambierzycach obejmuje:

- uroczyste powitanie pielgrzymów,
- Mszę św. z ucałowaniem figurki,
- obejście wszystkich kaplic wambierzyckiej kalwarii,
- procesja ze świecami z MB Bolesnej przed bazylikę,
- Apel Maryjny i iluminację kościoła,
- uroczyste pożegnanie pielgrzymów.

Wolny czas pomiędzy nabożeństwami i modlitwami wykorzystywany jest przez pielgrzymów na indywidualne zwiedzanie bazyliki i ruchomej szopki. Przedstawiony powyżej plan często jest zmieniany i dostosowywany do potrzeb i możliwości każdej grupy pątniczej. Na przykład pielgrzymki jednodniowe nie obchodzą wszystkich kaplic kalwaryjskich, ograniczając się jedynie do 14 stacji drogi krzyżowej na Górze Kalwarii. Często też rezygnują z uroczystego powitania i pożegnania.

Niektóre pielgrzymki zatrzymują się w Wambierzycach 2,3 lub 4 dni, rezerwując wcześniej noclegi w Domu Pielgrzyma (52 miejsca), hotelu "Turystycznym" (około 50 miejsc) lub w domach prywatnych (około 100 miejsc). Jednak bardzo skromna baza noclegowa i niewielkie zaplecze gastronomiczne powodują, że większość pątników przebywa w Wambierzycach zaledwie jeden dzień.

Wambierzycy jako ośrodek kultu religijnego okres swojej świetności przeżywały w XVIII, XIX wieku i w pierwszych dziesięcioleciach XX wieku. Druga wojna światowa, późniejsza zmiana granic państwowych i przede wszystkim wysiedlenia ludności rodzimej z Ziemi Odzyskanych skutecznie zahamowały dalszy rozwój tego słynnego niegdyś ośrodka pielgrzymkowego. Nigdy już ruch pielgrzymkowy do Wambierzyc nie osiągnął takich rozmiarów jak w czasach przedwojennych.

Literatura:

Mitkowska A., 1984

Wambierzycy, Wrocław

Smul M., 1975

Historia kultu Matki Bożej Wambierzycyckiej, Bytom

Wojnar S., 1977

Pamiętnik - refleksje z pobytu na Ziemiach Odzyskanych w latach 1946-1948, Stara Wieś

The centre of religious worship at Wambierzycy

(SUMMARY)

The centre of religious worship at Wambierzycy, a small place in the region of K³odzko (Silesia), at the foot of the Góry Sto³owe (Table Mountains). The beginnings of this cult are not very well documented. According to the 17th-century tradition, in the 12th century the Madonna and Child are said to have appeared to the founder of the castle at Ratno Dolne. The first wooden church was erected on the spot in the 13th century. The statue of the Virgin and Child which had hung on a linden tree up to that time was transferred into the church. In the local history the year 1651 is considered to mark the revival of Wambierzycy's importance as a pilgrimage centre, the „residence of Mary in the region of K³odzko”. At the close of the 17th century there was a substantial rise in the flow of pilgrims, brought about by dramatic events in June 1678 and May 1679. 1677 marks a turning-point in the history of Wambierzycy, when Daniel P. von Osterberg became master of the estate and patron of the new church, built in 1695-1710. A collection of calvary chapels was erected on the surrounding hillsides in 1681-1708. In 1936 Pope Pius XI elevated Wambierzycy Church to the rank of a basilica minor. An important event in Wambierzycy's postwar history was the coronation ceremony of the statue of Our Lady of Wambierzycy, on 17th August 1980. Wambierzycy receives its greatest numbers of pilgrims on three major feasts: the Visitation of the B.V.M. (May 31st), the Assumption (15th August).